

МОДЕРНІЗАЦІЯ МУЗЕЙНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ЧАСУ

*(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та
неопублікованими документами за 2014–2015 рр.)*

Музеї та заповідники України як культурно-освітні, науково-дослідні заклади відіграють важливу роль у реалізації гуманітарної політики держави, культурному розвитку української нації. В сучасних обставинах значення культурної спадщини й національної історії, увага до основ нашої культурної ідентичності є особливо важливими.

Безперечно, можна зауважити, що сьогодні важливіше зберегти і відстояти незалежність України, а тоді вже думати про музеї та культурний розвиток. Проте маємо приклад з історії, коли в роки Другої Світової війни тодішній прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль різко відмовився скорочувати фінансування культури. «А заради чого ми тоді б'ємося?» – сказав визначний англієць. Насправді цей афоризм належить медійникам, а британський державний діяч лише зазначив, що треба добре сховати й ретельно зберігати скарби музеїв, «бо одного дня ми таки перемаємо» [1].

Світова гуманітаристика ще довго осмислюватиме і аналізуватиме цивілізаційні злами в Європі на початку ХХІ століття. Вони пройшли по нашій країні й увійшли до історії під назвою «Євромайдану», по-новому накресливши модерне розуміння Європи. Тривалий період протестів, який увійшов в історію під назвою «Революція Гідності», зріла громадсько-політична вмотивованість суспільства, а також трагічна жертвність, дали поштовх для фантастичного мистецького креативного виразу, як професійних митців, так і широкого загалу учасників Майдану.

Фактично, сам Майдан перетворився на вражаючий артефакт – його центром була сцена, а головним символом – вкрита різноманітними плакатами величезна металева конструкція новорічної ялинки, встановлення якої послугувало офіційним приводом для розгону студентів на Майдані в кінці листопада 2013 року. Можна без перебільшення назвати її головною інсталяцією Майдану, і хоча інших інсталяцій також не бракувало. Такими були зокрема барикади, чи «географічна» інсталяція: з дощочок з назвами різних міст та сіл, а також

районів Києва, на розі Інститутської і Хрещатика складалась креативна конструкція, що символізує єдність України. Крім арт-інсталяцій, варто згадати такі креативні артистичні прояви як: Мистецтво плакату: від саморобних сатиричних плакатів до Інтернет спільноти «Страйк плакат», «Музею плакату України», які блискавично реагували на всі події актуальними плакатами. Була задіяна зовнішня реклама. Причому не тільки з виготовленими в поліграфічній спосіб плакатами, як серія «Я дихаю вільно» чи «Angry Ukrainians», але написами просто на пустих рекламних щитах: «Коктейль Грушевського», «Заборонено забороняти», тощо [2].

Драматичні події тих днів та зміни, які наразі відбуваються в Україні, мають історичний вимір і заслуговують на представлення в експозиціях національних музеїв. Так, після подій на вулиці Грушевського групою активістів-фахівців у сфері музейної справи у складі В. Рожка, А. Котлярчука, Т. Бобровського, І. Пошивайла, К. Чуєвої та М. Скиби за підтримки «Самооборони Майдану» було започатковано ініціативу щодо увічнення подій та творців революції Гідності. Згодом її підтримали Український інститут національної пам'яті, який зібрав близько 300 артефактів революції Гідності, серед яких – відео-, фото- і аудіофайли про історичні події тих днів, а також профільні організації – Український комітет Міжнародної ради музеїв та Національний комітет Блакитного Щита, громадські ініціативи «Бібліотека Майдану» та «Мистецька сотня». Торік у квітні до акції долучилися Міністерство культури України та Київська міськдержадміністрація. Ними було створено відповідну робочу групу з питань розробки «концепції музеєфікації феномену Майдану» [3].

Українське суспільство активно долучилося не тільки до обговорення концепції музею революції Гідності, але й до поповнення його майбутніми експонатами. Наприклад, жителька Херсонської області П. Луговська надіслала до редакції газети «Сільські Вісті» вишитий власноруч рушник. Свою роботу 76-річна пенсіонерка присвятила герою «Небесної сотні» С. Нігояну, який загинув першим. На правому боці полотна – його портрет і слова з поеми Т. Шевченка «Кавказ», які він декламував на Майдані. На лівому – текст пісні «Пливе кача», орнаменти Гуцульщини та Бойківщини. У листі майстриня попросила передати свій витвір «Музею героїв Небесної сотні Майдану», а газеті запропонувала оголосити акцію «Виший рушник герою Майдану», закликавши українок наслідувати її приклад – ініціатива гідна уваги.

Отже, у серпні 2014-го після всебічних обговорень у владі та тривалих дискусій в суспільстві, зокрема щодо місця розташування майбутнього музею, Мінкультури звернулося до Адміністрації Президента і Кабінету Міністрів стосовно створення музейної установи національного значення, яка б виконувала наукову, пропагандистську і просвітницьку функції, з виділенням окремого фінансування і вирішенням питання розташування майбутнього музею. А вже 11 лютого 2015 року Президент України П. О. Порошенко підписав указ «Про вшанування подвигу учасників революції Гідності та увічнення пам'яті героїв «Небесної сотні», яким, зокрема, зобов'язав Кабінет Міністрів розробити та за-

твердити комплексний план заходів, передбачивши і створення у Києві відповідного музею.

До створення Музею Євромайдану в центрі столиці долучилася також Київська міська державна адміністрація, яка виступила організатором, а Мінкультури – співорганізатором Міжнародного відкритого конкурсу на оновлення громадського простору центрального ядра столиці з меморіалізацією подій Революції Гідності «Територія гідності». Його переможцями, яких було визначено в червні поточного року, стали проекти митців із семи країн [4].

Можливо, це лише дециця того, про що варто було б подбати, аби залишилось для наступних поколінь як пам'ять про буремні події новітньої історії України, адже формат нового музею можна розглядати й у більш широкому розумінні – без студентського голодування 1990 року, Майдану 2004 року, очевидно, не було б і Євромайдану. Та в цілому, важко переоцінити в наш час важливість функціонування такого музею [5].

Сьогодні українці особливо потребують історичної правди, національних традицій, патріотичного виховання молоді на фактах героїчного минулого нації.

Про те, як мають зараз реагувати заклади культури на сучасну історію розповів Віце-прем'єр-міністр – Міністр культури В. А. Кириленко під час наради, яка відбулася 23 квітня в Національному музеї історії України, за участі представників громадських і політичних кіл, фахівців та експертів музейної справи, науковців з метою напрацювання спільного бачення концепції майбутнього музею тоталітаризму та можливі місця його облаштування. Зокрема, він наголосив, що в зв'язку з прийняттям Верховною Радою пакету антикомуністичних законів, згідно з якими комунізм прямо визнаний злочинним терористичним режимом, а архіви зі свідченнями про злочини репресивних органів будуть відкриті, необхідно створити музей тоталітаризму, де кожен відвідувач міг би наочно переконатися в масштабах злочинів тоталітарного комуністичного режиму проти українського народу. Такий музей матиме, за його словами, і дослідницьку, і просвітницьку роль, насамперед сприятиме поширенню правди про історію комуністичної окупації України в 1917–1991 роках та застерігатиме суспільство від рецидивів таких історичних катастроф. Практичний досвід створення подібних музеїв існує у країнах Балтії та Східної Європи.

Ініціативу стосовно створення Музею тоталітаризму обговорено в експертному колі та серед політичних однодумців – парламентарів, дисидентів та громадських діячів. Уже зараз є готовність показати один із візуальних аспектів тієї епохи – численні пам'ятники радянських вождів, скинуті хвилиною демократичного європейського протесту українців. Наразі триває робота над створенням концепції музею тоталітаризму в рамках робочої групи [6, 7].

А тим часом в Херсоні такий музей уже зустрів перших відвідувачів. Організував його у власній садибі херсонський лікар В. Трибушний. В експозиції приватного музею, для якого лікареві власним коштом довелося будувати нове приміщення, – понад 2 сотні різних експонатів із колишньої радянської епохи –

від тематичних картин місцевих художників до власних інсталяцій і предметів побуту тих часів. Одне з останніх надбань – радянська сувенірна медаль на «героївській» стрічці із барельєфом вождя світового пролетаріату, подарована друзями у день відкриття музею [7].

Проте, на тлі декомунізації суспільного життя ухвалення відповідних законів і досі викликає спротив. Мовляв, нічого чіпати артефакти історії, треба органічно поєднувати минуле із сучасним в ім'я безконфліктності. Але ж західні німці по війні проводили денацифікацію, а в Ізраїлі досі нервово реагують на естетично досконалу музику Р. Вагнера. Вандалізмом можна назвати і знищення свого часу Бастилії – руйнацію визначного архітектурного артефакту французи вважають своїм національним святом. В обох вищенаведених випадках діагноз той самий: у Росії чиновницьке політиканство відірвалося від моралі і впритул не помічає її, а в Україні вишукане естетство радикально розійшлося з моральними настановами і національним звичаєвим правом, згідно з яким не знесення комуністичних символів, а їхнє існування є варварством і вандалізмом [8].

Час відійти від того, коли половину експозиції музеїв займає радянський період. Адже ці заклади покликані не тільки зберігати історію, а й доносити її до майбутніх поколінь у прийнятних формах, бо кожне нове покоління мислить по-іншому. На думку заступника міністра – керівника апарату Міністерства культури України Ю. П. Зубка, музеї треба переорієнтувати так, щоби вони розкривали історію України, державотворення, були українськими за змістом і виховували справжніх громадян та патріотів.

Приміром нещодавно, на сайті «Музейний простір», з'явилася стаття про візит у Чернігівський обласний історичний музей ім. В. В. Тарновського. Огляд його експозиції навів авторів на думку, що заклад стоїть на прорадянській позиції у дусі «Мир, труд, май» і Сталін – у центрі. Заклад підпорядковано Чернігівській ОДА, він не входить до структури Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній», хоча щодо самого заповідника теж є низка питань, зокрема з'явилось багато публікацій у чернігівській пресі про те, що ведеться будівництво бібліотеки в сучасному стилі на території Єлецького монастиря без жодних регламентуючих документів. І це відбувається у той самий час, коли готується заявка на включення історичного центру Чернігова з його унікальними пам'ятками до списку культурної спадщини ЮНЕСКО.

Загалом, у більшості краєзнавчих музеїв експозиції побудовані за одним шаблоном. Там обов'язково є доісторичний період, середньовіччя, дві третини музею займає радянський період і трішечки – про незалежність. Навіть у музеях тих регіонів, де основні події відбувалися в період Гетьманщини, козацької доби, вони займають маленьку частку загальної експозиції [9].

Перший заступник міністра культури України І. Д. Ліховий вбачає два стратегічні напрями в культурі. Один – підтримка творення нової української культури, інший – збереження надбань попередніх поколінь. Тому музеї, заповідники, архіви, тобто все, що дотичне до уречевленої, матеріалізованої духов-

ності, нерухомих пам'яток культури і музейних надбань, має спиратися як на державну підтримку, так і на підтримку всього суспільства. Мінкультури вбачає за необхідне розпочати переосмислення ролі й місця кожної пам'ятко-охоронної інституції

Як багатолітній керівник Шевченківського національного заповідника у Каневі він пам'ятає, як торік у Києві точилася дискусія щодо того, яким має бути Національний музей Тараса Шевченка і його нова експозиція. Усі побачили готовність влади кидатися десятками мільйонів на речі, дуже далекі від Тараса Шевченка, які принижують його масштабну історичну постать і нівелюють її на культурному ландшафті України. Тож і не дивно, що відвідавши цей музей тепер, багато хто не захоче до нього повертатися, бо вийде звідти спантеличеним, а то й ображеним.

На жаль, вважає І. Д. Ліховий, така ж ситуація склалася і з «оновленим» музеєм на Тарасовій горі в Каневі. До речі, тоді ж український письменник та громадський діяч, політв'язень радянського режиму Є. О. Сверстюк зупинив усіх, хто гаряче дискутував з цього приводу, однією фразою: «Шановні колеги, ви гадаєте, що радянська влада, організовуючи музей Тараса Шевченка, хотіла, щоб ми краще знали Великого Кобзаря?» Тобто йдеться про те, що багато музеїв в Україні у роки нашої бездержавності було створено саме для того, щоб нівелювати, викривити глибинну пам'ять народу, нав'язати хибне уявлення про історичні події, мистецьку цінність творів, значущість постаті творців української ідентичності.

Він також зазначає, що музейна і, ширше, пам'ятко-охоронна галузі є традиційно консервативними, тому необхідно осмислити їхню сучасну місію. Варто повернутися до витоків, зрозуміти, чого прагнули батьки українського музейництва Іларіон Свенціцький, Микола Біляшівський, Василь Кричевський, Василь Тарновський та інші достойники із тих, хто «любив Україну не тільки усім серцем, а й до глибини своєї кишені», як влучно визначив своє кредо Євген Чикаленко. Врешті, за кордоном у музей не завжди приходять, щоб лише оглянути експозицію. Там можна просто посидіти у роздумах над вічними темами в тематично оформленій кав'ярні, призначити побачення коханій, купити на згадку альбом чи листівку. Це не казенна радянська форма, коли тобі нав'язали екскурсовода, який тебе просто катує 1,5–2 години і переповідає все, що він вивчив за останні 40 років своєї роботи в музеї.

Кілька років поспіль влада здійснювала нищівний погром у музеях і заповідниках України, що свідчить лише про важливість усіх цих інституцій для культурного ландшафту держави та процесів самоідентифікації українців і, ширше, громадян України. Тож заступник міністра культури висловив припущення, що на 2015 рік готувалися великі зміни в Україні. Очевидно, кимось із близького оточення президента-втікача було сказано: «Ми маємо тут усе зачистити, бо правдива пам'ять заважає нам рухатися вперед до Митного союзу чи оновленої імперії». А для цього потрібно було «роззброїти» і залякати численну армію музейників [5].

На сучасному етапі одним із головних завдань, які стоять перед закладами культури, в тому числі перед музейними установами, мають стати побудова суспільного імунітету до спроби повернути тоталітарні практики та протистояння інформаційним атакам зовнішнього агресора шляхом відкриття та популяризації української історії і, звісно, фіксація в національній пам'яті новітніх подій – Майдану та збройного конфлікту на Сході [10].

На необхідності української культури бути на передовій саме зараз повсякчас наголошує Віце-прем'єр-міністр – Міністр культури України В. А. Кириленко. Та про яку Україну ми мріємо сьогодні? В якому напрямі слід рухатись і що треба робити насамперед?

На ці та інші питання шукають відповідь численні експертні групи, що розробляють сценарії нової стратегії розвитку нашої держави, незважаючи на надгострі виклики східних подій, у тому числі й експертна група, що діє при Міністерстві культури України. В тісній взаємодії з громадськістю вона працює над створенням сучасної візії культурної політики, яка, враховуючи євроінтеграційні процеси, включає в себе і початок театральної реформи, і реалізацію давно назрілої ідеї підтримки національного кіновиробника тощо [11].

Окремим важливим пунктом загальної стратегії розвитку української культури постало питання суттєвих змін у музейній галузі. У світлі її реформування до напрацювання необхідних пропозицій щодо фінансових аспектів, критеріїв надання музеям певного статусу, шляхів збільшення відвідуваності та впровадження різноманітних новацій активно долучилася Музейна рада – дорадчий орган з питань реалізації національної музейної політики при Міністерстві культури. Цього року при формуванні Ради в Мінкультури керувалися прагненням отримати в кінцевому результаті максимально широкий та збалансований склад, що відображав би інтереси музеїв різних типів підпорядкування, розмірів та напрямів. При відборі експертів до Ради зважали також на їхній авторитет серед музейної громади, напрацьований завдяки фаховості та значному досвіду роботи в галузі, або ж завдяки наявності успішної реалізації новаторських проектів. Зокрема, на установчому засіданні Ради, яке відбулося 28 травня 2015 року, було вирішено, що її новий склад очолить В. І. Піоро, Голова Правління Українського центру розвитку музейної справи, функції його заступником уповноважили виконувати Т. В. Сосновську, котра нещодавно очолила Національний музей історії України [12, 13].

У квітні поточного року Віце-прем'єр-міністр – Міністр культури України В. А. Кириленко обговорив з представниками музейної галузі майбутні реформи. Не випадково місцем проведення розширеної наради було обрано Національний музей історії України, оскільки саме історія потребує сьогодні більшої уваги. Представники музеїв різного статусу і підпорядкування, експертного середовища, яких віце-прем'єр запросив на розмову стосовно шляхів модернізації музейної справи, отримали можливість почути і зрозуміти одне одного.

Передовсім учасники наради дійшли згоди, що реформа музейної галузі має увійти окремим важливим розділом до загальної стратегії реформи розвит-

ку української культури. Спеціальна група в рамках Музейної ради при Міністерстві культури працює над відповідними пропозиціями.

Рішенням «на вагу золота» можна вважати те, що цього року захищеною статтею бюджету вперше стали видатки на охорону музеїв, які до цього часу потерпали від браку такого механізму, передовсім в регіонах. Можна вважати це початком розв'язання однієї з найсерйозніших проблем, які мали місце в музейній галузі.

Чи не найбільше дискусій в музейному середовищі викликало впровадження контрактно-конкурсною системою в закладах культури. Адже донині не вщухає обговорення резонансних звільнень керівників деяких музейних установ. Як повідомив В. А. Кириленко під час одного зі своїх брифінгів журналістам, кадрових змін зазнали ті музейні заклади, де панував хаос і зловживання, з якими вже не можна було миритися. І додав, що всі призначення відбулися в рамках закону, були публічними [14].

Посадовець впевнений, що в усіх закладах культури керівників мають призначати тільки за контрактом і тільки після прозорого та демократичного проведення конкурсу. На його думку, це допоможе зняти частину тієї напруги, яка виникла з цього приводу в культурному середовищі. Відповідаючи на запитання редактора відділу культури часопису «Дзеркало тижня», публіциста та мистецького оглядача О. А. Вергеліса, Віце-прем'єр-міністр – Міністр культури В. А. Кириленко також порушив тему про перегляд керівних кадрів у системі національних заповідників і музеїв.

На думку очільника Міністерства, теперішні керівники заповідників, музеїв – це люди, як правило, відомі й авторитетні. Та крім статусності, потрібно оцінювати ефективність роботи установ. Приміром, на певну одиницю видатків із держбюджету мав би бути показник високої відвідуваності того чи іншого закладу. З огляду на існуючу європейську практику, музей має заробляти певну кількість коштів самостійно і, якщо не бути прибутковим, то принаймні претендувати на окупність. У нас цього немає, але рано чи пізно проблема реформування стане реальністю. Мається на увазі, що стандарти роботи музейних закладів слід наблизити до європейських: з одного боку, їм треба давати більше самостійності, з іншого – має бути результативність. Саме це В. А. Кириленко вважає одним із головних критеріїв [11].

Яскравим прикладом впровадження європейського досвіду в музейний простір України є на сьогодні Літературно-меморіальний музей-квартира П. Тичини. За останні роки цей невеличкий заклад, відкритий 35 років тому по вулиці Терещенківській у Києві, став чи не найвідвідуванішою установою столиці, оскільки окрім цікавої експозиції, тут постійно влаштовують різноманітні акції, що свідчить про переформатування просто зберігача спадщини в сучасний і вельми актуальний музей європейського зразка. По суті, це не тільки меморіальний музей, а й комунікативний культурно-освітній простір.

Примітно, що досягнення закладу визнають не лише в Україні. Торік Музей Тичини став першим неприватним державним українським музеєм, який за

38 років існування престижної рейтингової премії «Найкращий музей Європи», що є синонімом професійної якості, творчості та інновації в музейній сфері, потрапив до короткого листа її номінантів. І хоча заклад не став переможцем конкурсу, він забезпечив собі місце в каталозі кращих європейських музеїв і, що дуже важливо, досить вдало розпочав знайомити світ з українською музейною сферою.

Для європейського визнання колектив чимало попрацював. Комісія міжнародних експертів була вражена різноманітністю програм для відвідувачів музею та його міждисциплінарністю. На думку правнучки поета Т. Сосновської, яка на той час очолювала колектив Музею Тичини, запорука успіху в тому, що його співробітники, здебільшого молоді спеціалісти, не бояться виходити за межі ustalених уявлень. Так, упродовж останніх років музеєм було реалізовано сотні акцій і проектів, спрямованих на відвідувачів різного віку, що зробило його справжньою зоною творчості.

Серед найвідоміших проектів музею – нічний екскурс з каганцями «А було ж колись і таке...», пішохідна екскурсія «Київ, у якому жив Тичина», авторські екскурси «Як я Женю, свого брата, із в'язниці рятував» та «Лідин день», іміджеві «Поетичний фестиваль на Терещенківській, 5» тощо. Завдяки прагненню молодих працівників осучаснити музей, тут започаткували новий формат культурних акцій – американську форму зустрічей «Коротке побачення»: до дня народження П. Г. Тичини запросили людей, які були свого часу гостями поета – Б. І. Олійника та І. Ф. Драча для зустрічі з відвідувачами.

Для учнів молодшої школи тут пропонуються заняття, що мають літературне спрямування. Наприкінці уроку кожна дитина отримує книжку з віршами поета, де на останній сторінці зазначено: «Напиши свій вірш». Раз на місяць відбувається захід «Руйнуємо музейний простір»: можна краще роздивитися і більше дізнатися про музейний експонат, від якого відвідувач зазвичай віддалений. І це далеко не всі інтерактивні проекти, якими музей може запропонувати своїм відвідувачам.

Цікаво також, що Музей Тичини позиціонує себе як «чесний музей», який прагне відтворити максимально об'єктивний портрет поета, не приховуючи й складних чи неоднозначних сторінок його життя, що припали на роки радянської влади в Україні.

До речі, творчістю українського поета активно цікавляться за кордоном, найбільше – у Польщі, Чехії, Великій Британії, Німеччині, Франції. Це пов'язано з тим, що з'являються сучасні цікаві переклади його творів. За словами Т. В. Сосновської, якій вдалося чимало зробити для популяризації музею за межами країни, Європа знову, особливо після перекладу «Сонячних кларнетів», почала відчувати мелодійність і своєрідність поезії П. Г. Тичини, його геніальність і самотність. Приміром, до 122-ї річниці у Великій Британії проходили Тичинівські читання. До цієї дати правнучка поета разом із перекладачем з Великої Британії С. Комарницьким представили двомовну збірку віршів П. Г. Тичини «Де тополя росте...».

Однак для того, щоб гідно представляти творчість поета на міжнародному рівні, музею треба мати не лише позитивний імідж, а й певний статус. Нині заклад, що зберігає понад 28 тисяч експонатів, який гідно представив столицю України на Європейському музейному форумі в Глазго, має лише третю категорію – як музеї в райцентрах. Разом із тим, його працівники отримали щирі слова подяки від Адміністрації Президента, Міністерства культури, партнерів та відвідувачів.

Минулого року кількість відвідувачів закладу суттєво збільшилась, а прибутки зросли втричі, хоча вартість квитків залишилась на тому ж рівні. При цьому 20% загального прибутку – від продажу сувенірної продукції. Очевидно, що виробивши свою внутрішню маркетингову політику, Музей Тичини створив помітний і визнаний в Україні та за кордоном бренд. Але київська міська влада, від якої заклад безпосередньо залежить, вказує на існуючі формальності, що унеможливають зробити статус музею більш іміджевим.

Та найболючішим залишається питання ремонту приміщення, якого не було за весь період існування закладу культури. Власними силами і за допомоги волонтерів колектив усе ж спромігся на оновлення першого поверху. На ньому розміщено нові для української музейної сфери зони: буккросинг, сувенірна крамничка, кава від директора музею тощо. Перший заступник директора Департаменту культури Київської міської державної адміністрації С. Анжияк із розумінням поставився до необхідності проведення ремонтних робіт на другому поверсі, але пояснив: «Ні для кого не секрет, що на сьогодні фінансування дуже складне, і фактично бюджетних коштів вистачає лише на покриття заробітної плати та спожитих комунальних послуг. Це все може змінитися з часом, залежно від ситуації в країні» [15, 16, 17].

До речі, щодо питання про фінансування музеїв в культурному середовищі розгорнулася справжня дискусія. Так, директор Інституту Кеннана в Україні, національний кореспондент Європейського музейного форуму К. Смаглій, яка надавала методичну допомогу в підготовці Музею Тичини до конкурсу на отримання премії «Найкращий музей Європи», вважає, що повне фінансування державою музейних установ робить їх неконкурентоспроможними і позбавляє мотивації для розвитку. В якості прикладу вона наводить досвід європейських країн, у яких держава виділяє не більше третини необхідних коштів, решта ж – від представників великого та середнього бізнесу, а також від громадян. В українських реаліях одним із варіантів отримання додаткового фінансування називає систему краудфандінгу (спільнокошту), коли громадяни добровільно об'єднують свої гроші або інші ресурси, щоб підтримати зусилля інших громадян або організацій. Прихильники краудфандінгу стверджують, що він допомагає хорошим ідеям, які не відповідають формам традиційного сприйняття фінансистів, пробитися і отримати гроші завдяки «мудрості натовпу» [18].

У свою чергу, директор Українського центру культурних досліджень, експерт Ради Європи з питань культурної політики О. А. Буценко, пропонує спільно з музейною громадою подумати над ідеєю створення музейного кварталу,

адже на вулиці, де знаходиться Літературно-меморіальний музей-квартира П. Г. Тичини, налічується ще близько десятка музеїв. На переконання тих, хто вболіває за розвиток вітчизняної музейної галузі, тільки відкрита й фахова дискусія дозволить у майбутньому втілити в життя нові орієнтири для наших музеїв [19].

Підсумовуючи розповідь про цікавий досвід роботи невеличкого столичного осередку культури, можна навести слова зі своєрідного музейного маніфесту, співзвучного з принципами, на яких будує свою роботу Музей Тичини. Цей маніфест минулого року виголосив переможець конкурсу «Найкращий музей Європи – 2014», лауреат Нобелівської премії з літератури у 2006 році, письменник з Туреччини Орхан Памук, представляючи свій перший у світі приватний музей-роман на конференції Європейського музейного форуму. Так, у ньому йшлося: «Я вважаю, що музеї варто оцінювати не за тим, наскільки добре чи погано вони представляють державу, націю або певну частину історії, а за тим, чи розкривають вони людський гуманізм. Завдання музею – розповісти про людину». І дійсно, завдяки численним програмам, які реалізує Музей Тичини сьогодні, сенс людського гуманізму стає зрозумілішим, а наша країна – сильнішою. На підтвердження тези можна навести приклад ще одної акції, підготовленої колективом музею під час Революції Гідності, коли в приміщенні закладу збиралися активісти, – поширення на Майдані постерів з цитатами поета про Україну, надрукованих тисячними тиражами [20].

Начальник управління музейної справи Міністерства культури України В.М. Рожко не приховує свого захоплення роботою Музею Тичини, зокрема він вважає, що творчий підхід колективу до своїх професійних обов'язків має стати прикладом для інших, адже відсутність грошей часто є лише відмовкою, а насправді – звичайною бездіяльністю. За його словами, Мінкультури у майбутньому переглядатиме правила категоризації музеїв, почне їх оцінювати не за кількісними показниками, а за якісними. Наразі розглядається американська модель, де є 38 критеріїв досконалості. Головна ж мета – сформувати таку політику й такі критерії, щоб допомогти всім музеям.

У профільному міністерстві також вважають, що потрібно запускати нові орієнтири поняття «музей», тим більше, що в цій сфері вже існує певний прогрес завдяки цікавим ініціативам, яких більше з кожним роком [21].

Прикладом справжньої творчої співпраці став проект «Історичний костюм у творах мистецтва та в авторських реконструкціях», здійснений Національним музеєм мистецтв ім. Б. та В. Ханенків та дизайн-студією «Десяте королівство», який презентували наприкінці весни 2015 року. Виставка тривала протягом місяця в Музеї Ханенків і представляла авторські реконструкції історичних костюмів XIV – початку XX століття, пошитих з урахуванням автентичного крою і техніки шиття. Деякі з них навіть відтворювали вбрання з картин музею, зокрема майстри дизайн-студії «Десяте королівство» відтворили модель сукні інфанти Маргарити. Реконструкції було розміщено поряд із картинами й скульптурами відповідних країн та епох, а коментарі до них надавали як музейні фахівці, так і дизайнери, допомагаючи глядачам зрозуміти прихова-

ний сенс його характерних деталей, які люди звикли вважати просто примхами моди [22, 23].

Темою історичного костюму, але цього разу українського автентичного та сучасного, вирішили зацікавити своїх відвідувачів у Волинському краєзнавчому музеї, де у травні цього року відбувся показ колекцій старовинного і сучасного жіночого одягу. Відвідувачі мали змогу не в експозиціях і шафах, а наживо побачити буденні і святкові сорочки, безрукавки, спідниці, головні убори, в яких ходили волинянки ще в ХІХ столітті. Демонстрацією мод краєзнавчий музей, у колекції якого понад 700 одиниць автентичного одягу, відкрив низку заходів, присвячених Міжнародному дню музеїв. А в ролі моделей виступали учениці 1-го курсу відділення хореографії Волинського державного училища культури і мистецтв. Під час заходу глядачі також мали змогу побачити колекцію сучасного жіночого одягу з елементами традиційного декорування «Волинські мотиви», виготовлену майстрами і учнями швейного відділення Волинського технікуму Національного університету харчових технологій [24].

Новий проект – музейну гру «Виставковий турнір» – презентував Херсонський обласний художній музей у березні цього року. Під час акції учасники збирали картки із зображенням експонатів, створювали власні виставки, ознайомилися з жанрами образотворчого мистецтва на основі колекції музею тощо. Робота над проектом почалася восени, коли музей став одним з 14 переможців всеукраїнського конкурсу міні-грантів у рамках семінарської програми «Презентаційна продукція і промоція музею» та проекту «ProMuseum», який реалізується за підтримки МФ «Відродження» та МБФ «Україна 3000». Оператором проекту стало громадське об'єднання «Український центр розвитку музейної справи». Партнер – Фонд громади міста Херсона «Захист» [25].

Перший музейний марафон стартував у Рівному наприкінці травня. Він розпочався презентацією музичного кліпу на пісню «Люблю музей», а також проекту «Сферичні панорами експозицій рівненських музеїв», завдяки якому можна було здійснювати віртуальні прогулянки музеями обласного центру. В рамках марафону в обласному краєзнавчому музеї презентували збірник «Українське повсякдення ранньомодерної доби», який містить унікальні документи ХVІ століття, альбом «Рівне в мистецтві художників ХVІІІ–ХХІ століть», виставку «Нові знахідки робіт художника Г. Косміади» та інші цікаві заходи [26].

У Національному музеї Т. Шевченка в лютому розпочався гуманітарний проект «Діти України», мета якого – створення українського простору для дітей-переселенців та надання достовірної інформації про Україну та українців шляхом відкриття багатства національної культури, мистецтва і традицій. Тепер діти-переселенці та їхні сім'ї зможуть безплатно відвідувати екскурсії, майстер-класи, ігри, сеанси арт-терапії, театральні постановки, спеціальні лекції та покази фільмів, які проходять у музеї [27].

А от наукові співробітники Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття повернулися із Варшави, де 25–27 травня цього року проходив семінар у рамках проекту «Через культуру до суспільних змін»

(«Poprzez kulturę dla zmiany społecznej»). Українсько-польський проект організували Державний Етнографічний Музей у Варшаві (Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie) та Товариство «Із садибою у Варшаві» (Stowarzyszenia «Z Siedzibą w Warszawie»).

Метою проекту є ознайомлення українських музейних фахівців із польським досвідом у сфері виховання і активізації громади, через який можна досягнути конкретних змін у суспільстві. Організатори акції продемонстрували шляхи партнерської співпраці та її позитивні результати у суспільстві.

Загалом, триденний семінар поєднав лекції, практичні заняття та зустрічі українських музейників з їх польськими колегами та представниками неурядових організацій. Впродовж трьох днів поляки представляли практичні та вже перевірені ними моделі роботи із місцевою громадою, говорили про реалізацію проектів методом визначення потреб суспільства та проектування діяльності, пов'язаної із місцевою історією, ділилися досвідом про залучення до культури локальних громад та волонтерів до музею, розповідали про роботу з молоддю у галузі культури, навчали як оцінювати культурні проекти.

Після семінарів коломийські та варшавські учасники проекту окреслили тематику майбутнього проекту, майданчиком реалізації якого стане Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття в Коломиї. Наразі, наукові співробітники музею, які взяли участь у семінарі, активно працюють над концепцією проекту та залученням до нього громади [28].

Отже, сьогодні музейна діяльність виходить за рамки традиційних форм роботи та не обмежується суто музейною сферою.

Так, 8 років поспіль на базі Українського центру розвитку музейної справи комплектується та працює перша і єдина в Україні спеціалізована музейна бібліотека, зібрання якої налічує близько 2000 українських та іноземних видань. Серед них – поліграфічна продукція, починаючи від путівників та інформаційних буклетів, наукові збірники та монографії, каталоги виставок та колекцій. Бібліотека постійно поповнюється і є своєрідним репрезентаційним зрізом музейного життя країни. Серед всього різноманіття представленої літератури є досить невелика частина видань, відомих у досить вузькому професійному середовищі, і ще менша частина з них є якісними представницькими речами, які з роками лише додають у своїй вартості.

Та чи може музейне видання стати бестселером? Безперечно, може, – стверджує директор видавництва «Основи» Б. Павличко. Онука відомого поета прагне зробити свій внесок у розвиток країни, а налагодження комунікації між видавцями і музейниками вважає актуальним кроком в умовах сьогодення. Адже через видавничі проекти відбувається презентація музею у вузькому і широкому колах. А від цього залежить і відвідуваність музею, і його рейтинг.

24 квітня 2015 року в рамках V Книжкового Арсеналу проходила зустріч за участі провідних видавців, що мають досвід музейних видавничих проектів, та представників музеїв, на якій обговорювалися питання майбутньої співпраці.

Учасники бесіди, в першу чергу музейники, але й видавці також, зосередили увагу на найбільшій проблемі – відсутності державної культурної політики в Україні протягом всіх 23-х років існування держави. А для того, щоб зробити хорошу книгу, потрібні кошти. Хоча практика і досвід показують, що діяльність видавців є приватною ініціативою, оскільки від держави вони вже давно нічого не чекають. Кожен з них докладает максимальних зусиль для надрезультату. Чого не завжди можна сказати про музеї. Бо одні йдуть крок за кроком вперед, шукають можливості, партнерів, спонсорів, інші ж просто чекають допомоги і фінансування від держави. Якщо не від держави, то від мецената.

Представниця видавництва «Laurus» П. Лаврова висловила думку про те, що беручись за видавничий проект, треба думати й про його подальшу реалізацію. А з реалізацією музейних видань досить складно, адже всім відома проблема практично тотальної відсутності музейних крамниць і незацікавлення самих музейних працівників у їхньому фондуванні.

Друга причина – відсутність комунікації між видавцями і музеями. Як зазначив директор видавництва «Темпора» Ю. Олійник, провінційні музеї настільки забуті, що ми втрачаємо наш культурний простір. Видавці можуть бути інтелектуальним голосом музейного світу. Але дієвою співпраця може бути тільки тоді, коли і музеї, і видавці будуть розуміти себе складовими єдиного культурного простору і працювати пліч-о-пліч.

Слід зазначити, що бестселер у звичайному розумінні – це популярна книга, яка потрапила до списку тих, що найбільше продаються. Тобто цей термін не завжди визначає літературну якість твору, він говорить лише про його популярність. Звісно, видання великих музеїв можуть бути успішними проектами, бо їхні багаті колекції є відкритими для дослідників, а співробітники музеїв мають багато напрацювань. Але далеко не всі вважають припустимим застосування терміну «бестселер» до музейних видань, оскільки музейна література – високого наукового ґатунку і від початку спрямована на вузьке коло читачів.

Відомо, що криза 1990-х породила в суспільстві вимушений образ героя, який все робить сам. Музейних працівників ця криза деформувала таким чином, що вони не лише проводять дослідження, пишуть наукову роботу, а й самі ілюструють її, самі верстають. Таке видання часто вирізняється коштовною поліграфією, лакованим папером з вензелями, проте в 99% випадків цей експеримент є програшним, бо кожна людина має робити ту справу, в якій вона є найбільшим фахівцем. Верстку макету має робити тільки дизайнер, що знає тенденції, стилі, напрямки, а наукові статті та підписи до ілюстрацій – виключно музейний науковець. Розуміння та усвідомлення цієї аксіоми стане запорукою успіху для видання, стверджує П. Гудімов, відомий галерист та куратор, засновник арт-центру «Я Галерея». Тому в Україні треба починати з самого початку. Музейне середовище має почати вихід з такої серйозної стагнації і перейти до активних дій. Потрібно шукати «своїх» видавців, потрібно налагоджувати з ни-

ми контакт, можливо, провокувати державу, виходити в більш самостійне плавання, щоб трошки зсунути це з мертвої точки [29].

Втім, реформи зазвичай сприймаються болісно, особливо тими, хто звик до спокійного життя. Приміром, коли в останній день зими Міністерство культури представило колективу Національного музею історії України нового керівника – Т. В. Сосновську, яка вже має досвід модернізації музейної справи та відмінно зарекомендувала себе в музеї Тичини, на попередньому місці роботи, співробітники музею висловили відкритий спротив тому, аби їхній заклад перетворився, приміром, на улюблене родинне місце для відпочинку [30].

Разом із тим, за словами Т. В. Сосновської, в музеях часто практикують тимчасові виставки, які інколи затримуються на багато років. Поза сумнівом, очолюваний нею Національний музей історії України має насамперед відігравати ідеологічну роль, що особливо важливо у нинішній час. До того ж, у цій царині це провідний заклад країни, але, судячи з кадрових змін, йому теж не під силу уникнути численних проблем, які давно прижилися у галузі [31].

Натомість, готовність до такої трансформації – питання надто складне і подекуди болюче. Варто лише зазначити, що незважаючи на високу міжнародну оцінку діяльності Т. В. Сосновської, на новому робочому місці цей її успіх сприйняли скептично: «Дурний може податися. Якби і ми заплатили 400 доларів, теж були б там». Тож новопризначена директор запросила співробітників музею, науковців та всіх небайдужих до відкритого діалогу щодо того, яким має бути Національний музей історії України.

З перших хвилин зустрічі розгорнулася складна і відверта дискусія. З одного боку, Т. В. Сосновська закликала бути відкритими для відвідувачів – розповідати громадськості про плани, задуми, досягнення, пожвавити щоденне музейне життя, бо такий значущий музей не може бути тільки музеєм вихідного дня, зробити вкраплення в музейний простір зон комфорту для відвідувачів, які вже давно існують, наприклад, в Європі, де давно поширена практика відкриття кафе, максимально поширювати наукові здобутки колективу та експонувати багатющі фондові колекції, які є гордістю України тощо. За її словами, музей на сьогодні майже порожній. За день лише 17 відвідувачів купують квитки, а це вкрай мало для головного музею України. «Буря у склянці спровокована й тим, що новий керівник вимагає ходити на роботу, і ходити щодня, і бути до кінця робочого дня. А до такого графіка не всі звикли, – каже Т. В. Сосновська. – Ніхто ж не ворог своєму музею. Просто треба зрозуміти, що ніхто не може монополізувати ні історію, ні музей, ні колекцію. Коли прийде це розуміння – переміни стануться самі по собі».

Голова Українського інституту національної пам'яті В. М. В'ятрович, який відносить себе до небайдужих, задумався над питанням, яке з 4-х слів у назві «Національний музей історії України» є найважливішим. Можливо, фокус мав би бути зосередженим на останньому слові – «Україна». І продовжив свої міркування: «Я схиляюся до того, щоб говорити про державні утворення, які існували на українській території – Київська Русь, Галицько-Волинське князів-

ство, державні формування запорізьких козаків, Гетьманщина, початок ХХ століття. Ми не повинні оминати періоди, коли Україна була бездержавною нацією, коли точилася боротьба за творення», – запропонував В. М. В'ятрович. Як історик, автор книг і читач він помітив, що сьогодняшня війна «запустила процеси зацікавлення історією». Тож неймовірно важливою є популяризація історії, адже не всі в школі вчили історію України, читають книги і займаються самоосвітою. На його думку, повинен бути місток між академічними знаннями і суспільством. Таким містком може і має бути музей історії України, який є найбагатший артефактами. Але відвідувачу в цьому музеї бракує спілкування з аудиторією, мультимедіа, дискусій, пов'язаних з історією. Але найслабшим місцем залишається історія ХХ століття. Як зазначалося раніше, це стосується більшості музеїв України, де співробітники дивляться на історію очима радянської людини – неправильно в експозиції представляти індустріалізацію як здобуток, велику площу надавати колективізації, яка призвела до смерті мільйонів людей. «Якщо експозицію радянської доби переосмислити та оновити, це буде прикладом для інших музеїв», – В. М. В'ятрович узяв на себе зобов'язання допомагати в організації дискусій.

Співробітники музею вислухали історика, але не почули його. На його зауваження відреагували запитанням: «Яка ваша роль була на Майдані? Яка у вас освіта?» Художника В. Франчука, який порадив звузити слабеньку експозицію 70-річної радянської доби до належних розмірів у межах тисячоліть і посилити її артефактами на тему Голодомору, не питали, чи він брав участь у революції Гідності. Але й не аплодували. Зате океан оплесків почула одна зі співробітниць, яка з листочка зачитала про успішну діяльність музею, де підкреслила, що «музей не вимагає агресивного піару». Інша співробітниця додала, що місія музею (не плутати з обов'язками): зберігати для майбутніх поколінь (чим же тоді музей відрізняється від складів речей?), досліджувати, пропагувати. Її молодша колега обурилася, чому Т. В. Сосновська вважає, що екскурсії російською мовою мають оцінюватися як іноземні й коштувати відповідно дорожче, незважаючи на те, що так зручніше гостям. А дехто мовчки бунтував проти того, чому він має ходити на роботу від години до години і займатися популяризацією історії, якщо і так можна отримувати зарплату [30].

Повертаючись до Європейського музейного форуму, можна зауважити, що на ньому Т. В. Сосновська мала 20 хвилин для виступу і розповіді про те, як народжуються нові проекти, що, на її думку, є мірилом активності та діяльності музею і який вона має досвід реалізації музейних заходів у новітніх нестандартних формах, наголошуючи, зокрема на тому, що українська культура є повноцінним партнером європейської спільноти. Тож можна сподіватися, що в Музеї історії України з молодим обличчям не залишиться все по-старому [18].

Сьогодні, на початку ХХІ ст., в основу розвитку музейництва покладено концепцію «social network» – мереж, мережного партнерства та мережного менеджменту, які дають змогу розгортати глобальні проекти і мати доступ до сві-

тових культурних ресурсів усіх зацікавлених учасників, що сприяє консолідації музейної спільноти.

В Україні ця новітня ідеологія тільки починає поширюватися. Координаційні центри транснаціональних культурних мереж заохочують участь українських музеїв у мережах за допомогою автоматичного членства, повного або часткового звільнення від сплати вступних і членських внесків, оплати відряджень на мережні заходи тощо.

Однак у списках членів більшості міжнародних культурних мереж українських учасників поки ще обмаль. Така ситуація насамперед зумовлена недостатнім розвитком та освоєнням сучасних інформаційних і комунікаційних технологій в українських музеях і галереях. Чимало музеїв, особливо провінційних, і галерей просто не знають і не прагнуть дізнаватися про такі можливості, не займаються пошуком необхідної інформації і партнерів, не намагаються налагодити досить доступну і недорогу електронну комунікацію, тому що не знають, як це зробити [32].

Подолати цей комунікативний бар'єр допомагає проект Вікіпедії – вільної онлайн енциклопедії, – який передбачає серію тренінгів зі створення статей та завантаження фотографій до цього онлайн-ресурсу. Нещодавно «вікі-вишкіл» проходив у Національному музеї історії України. Організували його Міністерство культури спільно з ГО «Вікімедіа-Україна» у рамках підготовки до конкурсу «Українські пам'ятки Криму», мета якого – створення та поширення інформації про культурну спадщину Криму в українському сегменті Вікіпедії [33].

На жаль, сьогодні перед музейними фахівцями постали питання не лише стратегічних змін, але й гострі кризові моменти, що потребують негайного вирішення, серед них – особливості роботи музеїв та заповідників на окупованих територіях. Пошуку шляхів виходу з цієї загрозливої ситуації було, зокрема, присвячено міжнародну конференцію «Культурні цінності Криму та Донбасу: питання переміщення, повернення, супроводу, експертизи, збереження та музефікації» за участі Першого заступника міністра культури України І. Д. Ліхового, начальника Управління музейної справи та культурних цінностей Міністерства культури України В. М. Рожка, а також провідних науковців України, Грузії та Азербайджану, яка проходила 4–5 червня 2015 року в приміщенні Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва. Серед питань – актуальні проблеми музейної практики щодо захисту культурних цінностей в умовах АТО та можливість створення у Межигір'ї пересувного музейного центру для евакуйованих колекцій. На сучасному етапі слід за всяку ціну зберегти музейні колекції, які складають національно-культурну спадщину України [34, 35].

Вже більше року наша Батьківщина живе у великому напруженні, яке триває з протестів на Майдані. Невипадково в Національному інституті стратегічних досліджень 2 червня 2015 року відбувся круглий стіл «Виклики та загрози гуманітарній безпеці Української Держави», на якому було представлено аналітичну доповідь відділу гуманітарної безпеки НІСД «Безпекові виміри гу-

манітарної політики України». Зокрема, в рамках науково-практичної дискусії було порушено питання щодо протидії російській експансії в інтелектуально-культурний простір України та шляхи реформування національної культурної політики [36].

І, навіть, на фоні поточних подій на Сході – українці обов'язково мають думати про культуру. Більше того, в останніх програмних документах Європейського Союзу (ЄС) культуру визнано одним з найважливіших «вимірів розвитку», що сприяє подоланню бідності, економічному зростанню. 5 травня 2015 року Генеральна асамблея ООН провела в Нью-Йорку (США) тематичні дебати на тему «Культура і стабільний розвиток на порядку денному розвитку людства після 2015 року». Міжнародні організації, що підтримують культуру, поширили на початку травня Декларацію про включення культури до цілей стабільного розвитку, а також закликали міжнародну спільноту підтримати кампанію «Майбутнє, яке ми бажаємо, включає культуру».

«Хоча на Майдані стояла і не вся країна, сьогодні всі українці спільно обороняються проти агресії. В даний час критерій один: чи підтримуєш ти європейську Україну? Якщо це так, то працюй на її розвиток» – саме так висловився Віце-прем'єр-міністр – Міністр культури В. А. Кириленко в своєму інтерв'ю Польській агенції преси (РАР). На його переконання, завдяки небайдужій громадянській позиції, патріотизму та професійності музейна справа в Україні набуватиме сучасних європейських рис, розвиватиметься відповідно до вимог сучасності. Адже сьогодні Україна стоїть перед простим вибором – змінитися або зникнути [37].

СПИСОК ПЕРШОДЖЕРЕЛ

1. Народна реставрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prostir.museum/ua/post/34770>
2. Мусієнко Н. Мистецтво у революції свідомості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kennan.kiev.ua/Analytics/140429-Musienko.html>
3. Касьяненко Н. Музей революції Гідності: місце на карті міста... / Н. Касьяненко // Дзеркало тижня. Україна. – 2015. – 28 лют.– 6 берез.
4. Панасюк Т. З приводу «музеєфікації феномену» / Т. Панасюк // Сільські вісті. – 2015. – 13 берез.
5. Букет Є. Пріоритети Ігоря Ліхового [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cultua.media/proriteti-gorja-lhovogo>
6. Музею тоталітаризму в Україні – бути! [Інф.] // День. – 2015. – 23 квіт.
7. Піддубняк В. Музей тоталітаризму / В. Піддубняк // Сільські вісті.– 2015. – 8 трав.
8. Грабовський С. Ленін і Сталін комусь все ще потрібні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/kultura/lenin-i-stalin-komus-vse-shche-potribni>
9. Зубко Ю., Лиховид І. «Пам'яткам – потрібний захист, музеям – нові підходи» / Ю. Зубко, І. Лиховид // День.–2015.–15 квіт.
10. В'ятрович В. Рік змін : як вивести країну з минулого у майбутнє / Володимир В'ятрович // Дзеркало тижня. – 2015. – 28 берез.–3 квіт. – С. 15.
11. Культура всупереч війні. Віце-прем'єр-міністр – Міністр культури України В'ячеслав Кириленко відповідає на запитання Олега Вергеліса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cultua.media/914>
12. Музейна рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/289576>
13. Владислав Піоро очолив музейну раду III-го скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prostir.museum/ua/post/35179>
14. Бородюк Н. Наша історія варта більшої уваги / Н. Бородюк // Уряд. кур'єр. – 2015. – 9 квіт.
15. Градоблянська Т. Музей-квартира Тичини: визнаний світом, недооцінений державою / Тетяна Градоблянська // Голос України. – 2015. – 31 січ. – С. 13.
16. Гривінський Р. Музею Тичини – 35! [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/muzeyu-tychynu-35>
17. Відкрито реєстрацію на церемонію нагородження «Найкращий музей Європи – 2015» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prostir.museum/ua/post/34296>

18. Сосновська Т. Фіалко Д. Тетяна Сосновська: «Ми серед переможців конкурсу «Найкращий музей Європи» / Тетяна Сосновська; [інтерв'ю вела] Дарина Фіалко // Уряд. кур'єр. – 2014. – 4 квіт.
19. Галушка Н. Конкульт: «Будуймо нову Європейську країну разом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eramedia.com.ua/article/214454-konkult_buduyimo_novu_vropeyisku_kranu_razom/
20. Найкращий музей Європи – приватний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/05/19/168868/>
21. Котвіцька К. Час музею : про діяльність та матеріально-технічні проблеми музею / Катерина Котвіцька // Україна молода. – 2015. – 29 січ. – С. 13.
22. Гай Н. Еволюція європейської моди / Н. Гай // Хрещатик. – 2015. – 14 трав. Історичні костюми в музеї Ханенків: [Інф.] // Демократ. Україна.– 2015.– 15 трав.
23. Осипчук И. «После четырех часов, проведенных на балу в платье королевы Англии Елизаветы I, у меня ужасно болели плечи, ведь наряд весит килограммов семь» // Факты. – 2015. – 16 мая.
24. Солоненко М. Століття минають, а краса залишається / Максим Солоненко // Голос України. – 2015. – 16 трав.
25. У Херсонському художньому музеї в березні розпочнеться проект «Виставковий турнір»: [Інф.] // День. – 2015. – 3 лют.
26. Юркова О. Триває Перший музейний марафон / Олександра Юркова // Голос України. – 2015.– 20 трав.
27. «Діти України» – проект для переселенців: [Інф.] // Демократ. Україна. – 2015.– 27 лютого.
28. Зміни у суспільстві починаються з культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prostir.museum.ua/post/35210>
29. Гасиджак Л. Чи може музейне видання стати бестселером? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prostir.museum.ua/post/34918>
30. Жук О. Муза для Дому муз / Ольга Жук // Україна молода. – 2015.– 12 берез.
31. Бородюк Н. Наша історія варта більшої уваги / Наталя Бородюк // Уряд. кур'єр. – 2015. – 9 квіт.
32. Перспективи інтеграції українських музеїв у регіональні, національні та міжнародні музейні організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/17910211/kulturologiya/perspektivi_integratsiyi_ukrayinskih_muzeyiv_regionalni_natsionalni_mizhнародni_muzeyni_organizatsiyi
33. Мінкультури та "Вікімедіа Україна" оголошують конкурс статей та фотографій про культурну спадщину Криму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_idМузейна_рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/-publish/article/289576>

34. Іванченко Н. Про збереження культурних цінностей Криму та Донбасу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://museum-ukraine.org.ua/?p=4293>

35. Круглий стіл «Виклики та загрози гуманітарній безпеці Української Держави» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1829/>

36. Україна буде використовувати польський досвід декомунізації та інтеграції суспільства – В'ячеслав Кириленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable>

Матеріал підготувала

Шленакова Т. Л.
голов. бібліограф
відділу наукового аналізу
і узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування ***І. Г. Піленко***

Підписано до друку 07.07.2015. Обл.-вид. арк. 1,25. Б/т. Зам. 75. Безплатно

Ротапринт НІБ України, Київ–1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12